

บทที่ 5

กระบวนการสร้างความเป็น "มั่ง"

กระบวนการผลิตสร้างภาพของมั่งในฐานะนักอนุรักษ์นั้น มีทั้งคนในที่เป็น “คนมั่ง” ที่มีบทบาทโดดเด่นในการสร้างและนำเสนอภาพลักษณ์ในเชิงบวกเพื่ออัตลักษณ์ใหม่ของความเป็นมั่ง รวมทั้งคนนอกที่ได้ร่วมสร้างขึ้นมาทั้ง นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ เป็นต้น ซึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์และปฏิสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนผ่านงานศึกษา บทความวิชาการ ตลอดจนผ่านรูปธรรมของปฏิบัติการในกระบวนการเคลื่อนไหวสาธารณะต่างๆ เนื้อหาในบทนี้เป็นการพยายามตอบคำถามว่ามีกระบวนการอะไรบ้างและอย่างไร ที่ทำให้สามารถเกิดการเปลี่ยนนิยามกลุ่มชาติพันธุ์นี้จากความเป็นชาวเขามาเป็น “มั่ง” เช่นในปัจจุบัน โดยพิจารณาจากเนื้อหา “ความเป็นมั่ง” ที่ถูกนำเสนอและผลิตซ้ำจากเนื้อหาสำคัญคือ ภาพลักษณ์ซึ่งได้ถูกนำเสนอหรือผลิตซ้ำ ผ่านเรื่องเล่า เนื้อหาที่นำมาพิจารณาในที่นี้คือ

- 5.1 กระบวนการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ : จากไร่เลื่อนลอยสู่ไร่ย่ำที่
- 5.2 การใช้หลักการเชิงนิเวศในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่
- 5.3 การเปิดพื้นที่ผ่านเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่

5.1 กระบวนการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ : จากไร่เลื่อนลอยสู่ไร่ย่ำที่

“ชาวเขา” เป็นวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นในรัฐสมัยใหม่ (ปีนแก้ว อ่างแล้ว) ก่อนหน้านั้นอำนาจจากศูนย์กลางแทบไม่ได้ให้ความสนใจกับกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายขอบเหล่านี้ แต่อดีตรัฐไทยจัดวางกลุ่มชนที่ถูกเรียกขานว่า “ชาวเขา” ไว้ในตำแหน่งแห่งที่ของ “คนป่า” ร่วมกับกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าซึ่งห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจของรัฐ ต่อมาพัฒนาการของประเทศไทยที่เข้มแข็งขึ้นและอำนาจที่รวมศูนย์มากขึ้น ได้สร้างให้เกิดเส้นแบ่งระหว่างคนพื้นราบและคนบนพื้นที่สูง “ชาวเขา” จึงถูกใช้นิยามกลุ่มคนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงที่มีวิถีชีวิตระบบการผลิตที่แตกต่างจากคนพื้นราบและถูกมองว่าเป็นปัญหาในสายตาของรัฐและคนพื้นราบ ชาวมั่งในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากมายาคติเชิงลบที่มีต่อ “ชาวเขา” ได้ เช่นเดียวกับที่ระบบการผลิตแบบเคลื่อนย้ายของชาวมั่งก็ถูกมองว่าเป็นการผลิตแบบ ไร่เลื่อนลอยที่เป็นปัญหาและควรได้รับการจัดการแก้ไข

ระบบการผลิตแบบเคลื่อนย้ายและการทำไร่เลื่อนลอยของกลุ่มชนบนพื้นที่สูงในระยะแรกถูกมองว่าเป็นปัญหาเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของชาติ ซึ่งในเวลาดังกล่าวรัฐมองว่าระบบการผลิตของชาวเขา

ด้วยประสิทธิภาพ แต่ด้วยเหตุผลที่ในเวลานั้นอุตสาหกรรมการทำไม้เติบโตและมีความจำเป็นต้องพึ่งแรงงานจาก “ชาวเขา” ทำให้รัฐไม่สามารถเข้าไปจัดการกำกับระบบการผลิตดังกล่าวมากนัก ต่อมาภายหลังอุตสาหกรรมการทำไม้ได้ขยายตัวมากขึ้นและแรงงานจากพื้นราบกลายมาเป็นกำลังสำคัญของระบบการผลิตแบบเคลื่อนย้ายที่แบบหมุนเวียนจึงได้เริ่มถูกผลิตสร้างความหมายในเชิงลบ (Pinkaew อ้างแล้ว) ภาพลักษณ์ในเชิงลบของ “ชาวเขา” ที่ผูกโยงกับ “ไร่เลื่อนลอย” จึงได้ถูกสร้างขึ้นอย่างแพร่หลายและต่อเนื่องในยุคการเติบโตของกระแสการอนุรักษ์ รัฐไทยรับรององค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรจากสังคมตะวันตกเข้ามาสวมทับบริบทของสังคมไทย โดยไม่ได้คำนึงถึงบริบทของวิถีชีวิตและระบบการผลิตของชุมชน นำมาสู่การประหัตประหารการทำไร่ของชาวม้งว่าเป็นตัวการสำคัญที่นำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม ในยุคที่กระแสอนุรักษ์เติบโตเฟื่องฟู ชาวม้งก็ได้ใช้วาทกรรมอนุรักษ์ตอบโต้ข้อกล่าวหาต่างๆ โดยการออกมายืนยันว่า “ชาวม้งไม่เคยทำไร่เลื่อนลอย” และพยายามสื่อสารกับคนในสังคมว่าการทำเกษตรของชาวม้งเป็นการทำเกษตรแบบไร่ย้ายที่ซึ่งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมในทางตรงกันข้ามเป็นการทำไร่ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ระบบการผลิตแบบเคลื่อนย้ายที่ของชาวม้งที่สืบทอดกันมาช้านานจึงได้ถูกผลิตซ้ำในสังคมม้ง ชาวม้งปฏิเสธการประหัตประหารจากกลุ่มอำนาจภายนอกที่มีต่อระบบการผลิตของตนเองด้วยการเรียกขานระบบการผลิตของตนว่า “ไร่ย้ายที่” ไม่ใช่ “ไร่เลื่อนลอย” ชาวม้งแห่งบ้านแม่สาใหม่ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบายเบียดขับวิถีชีวิตของการทำไร่ย้ายที่นั้น ได้อธิบายอย่างแจ่มชัดว่า ชาวม้งไม่ได้ทำไร่เลื่อนลอย ที่ไม่เป็นหลักแหล่งที่มีนัยถึงการทำลายทรัพยากรของชาติ หากแต่เป็นการทำไร่ย้ายที่ที่มีชุดความรู้ระบบนิเวศเฉพาะถิ่นอย่างดีกำกับการทำการเกษตรแบบ โค่นเผาและย้ายที่ ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติบ้านแม่สาใหม่ให้ความเห็นว่า

“เรื่องไร่ย้ายที่จริงๆ แล้วเป็นการอนุรักษ์ เรื่องนี้ต้องดูทั้งหมด ไม่ใช่ดูตอนที่ถางพื้นที่ ถ้าดูเฉพาะตอนที่ตัดต้นไม้แล้วเผาก็ดูเป็นการทำลายป่า ไม่ใช่การอนุรักษ์ แต่ถ้าดูครบถ้วนตลอดการใช้พื้นที่ป่าทั้งหมด พื้นที่ทำไร่ไม่ใช่ป่าแต่อย่างใดแต่มีป่าเล็กป่าน้อย สลับความสูงต่ำ แต่ละผืนป่าก็เป็นการบันทึกประวัติศาสตร์การใช้พื้นที่ใช้สอยแต่ละปี อย่างพื้นที่ป่าอนุรักษ์บ้านแม่สาใหม่ เมื่อก่อนก็เป็นไร่ย้ายที่และพื้นที่เลี้ยงสัตว์ พื้นที่ทำกินทุกวันนี้ เราก็พัฒนาหมุนเวียน ปรับปรุงสวน ใช้พื้นที่ที่มีอยู่ทั้งทำกินและพักพื้นที่ หลังจากที่ใช้พื้นที่ปลูกข้าว 1 ปี ก็จะทิ้งไว้ 5-6 ปี ให้พื้นที่คืนเป็นป่าเหมือนเดิม เมื่อดินอุดมสมบูรณ์ดีพอ เราจึงกลับมาใช้พื้นที่อีกครั้ง” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สิงหาคม 2545)

ไร่ย้ายที่จึงถูกนำเสนอต่อสาธารณชนในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบนที่สูงใน

ฐานระบบการผลิตเพื่อยังชีพที่มีความยั่งยืนและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมค่อนข้างต่ำ ชาวเมืองบ้านแม่สาใหม่เริ่มนำเสนอวิธีการผลิตแบบไร้ยาฆ่าที่มีความเชื่อประเพณี พิธีกรรมและวิถีชีวิตประจำวันกำกับการใช้ป่า อีกทั้งการนำเสนอภาพการทำไร่ยาฆ่าที่เกิดจากภูมิปัญญาเชิงอนุรักษ์และความสำนึกในธรรมชาติที่ถูกสืบทอดมาเป็นเวลาช้านานหลายช่วงอายุคน ผู้นำชาวเมืองเน้นย้ำเสมอว่าไร่ยาฆ่าที่เป็นระบบการผลิตที่คำนึงถึงการรักษาดิน น้ำ ป่า และสัตว์ป่า ไว้ให้ธรรมชาติ เพราะผืนดินเป็นของธรรมชาติไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง ทรัพยากรในโลกนี้ล้วนเป็นของธรรมชาติ ชาวเมืองเป็นเพียงผู้มาขอใช้ประโยชน์ในระหว่างการดำรงชีวิต ดังนั้น จึงต้องดูแลรักษาไว้ให้มีเหลือพอที่จะให้ลูกหลานได้อาศัยต่อไป การใช้พื้นที่ในการทำไร่ยาฆ่าของชาวเมืองจึงวางอยู่บนพื้นฐานของการปกป้องทรัพยากรให้ลูกหลานจึงจะใช้แบบทำลายไม่ได้ ชาวเมืองบ้านแม่สาใหม่ได้โต้แย้งกับข้อกล่าวหาเรื่องการทำลายหน้าดินว่าการทำไร่ยาฆ่าของชาวเมืองมีลักษณะที่รักษาหน้าดิน เนื่องจากใช้วิธีแทงหลุมหยอดและหว่านเมล็ดพันธุ์ ดังนั้น ระบบรากของต้นไม้ในไร่ที่ยึดหน้าดินไว้จะไม่ถูกทำลาย ประกอบกับการตัดต้นไม้ในไร่จะตัดให้เหลือตอหรือบางต้นที่มีขนาดใหญ่มากก็จะป็นขึ้น ไปริดยอดและกิ่งไม้ไม่ให้รบกวนรากต้นไม้ ข้าว โดยไม่มีการขุดรากถอนโคนต้นไม้ รากไม้ที่ซ่อนไซอยู่ในดินจึงช่วยยึดหน้าดินและลดการพังทลายของหน้าดินไว้ ไร่ของชาวเมืองจึงไม่เกิดปัญหาดินพังทลายถล่มทับถมร่องน้ำบ้านเรือนแต่อย่างใด

นอกจากนี้ การใช้ดินเพียงปีเดียวแล้วทิ้งไว้หลายปี จึงเป็นปัจจัยที่น่าจะส่งเสริมให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินฟื้นคืนสภาพอีกครั้ง จึงน่าจะกล่าวได้ว่าเป็นการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน กล่าวคือ ดินได้พักตัวและต้นไม้ในไร่ได้แตกกอเติบโต ทิ้งใบลงเป็นอาหารสะสมในดินเมื่อถึงเวลาหมุนเวียนกลับมาใหม่ ไม้ที่ถูกตัดลงก็ถูกนำไปใช้ซ่อมแซมบ้านเรือน ในประเด็นของการเผาไฟในไร่ก็เป็นเพียงการเผาซากพืชซากใบไม้ให้ย่อยสลายเป็นปุ๋ยแก่พืช ลดการพึ่งสารเคมีและจะเลือกเผาในเวลาที่เหมาะสม อากาศชั้นเท่านั้นเนื่องจากสามารถจัดการไฟได้อย่างมีประสิทธิภาพและไม่ลุกลามทำลายป่า ด้วยคำอธิบายดังกล่าวนี้ การทำไร่ยาฆ่าของชาวเมืองจึงกล่าวได้ว่าเป็นการรักษาป่า โดยมีระบบการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนควบคุมไปกับการจัดการที่ดินทำกิน อีกทั้ง พื้นที่ทำไร่ยาฆ่าก็มีการกำหนดขอบเขตที่แน่นอนชัดเจนโดยที่ไม่มีใครในชุมชนสามารถไปบุกเบิกพื้นที่ป่าใหม่ได้ ชุมชนมีระบบความเชื่อเป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่อาจละเมิดได้ อาทิ การที่ชาวเมืองจะไม่ทำอะไรในพื้นที่ป่าความเชื่อแต่อนุญาตให้หาอาหารและยาสมุนไพรได้เท่านั้น ซึ่งในความเชื่อที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ นอกจากป่าคงแข็ง ชาวเมืองบ้านแม่สาใหม่ได้จำแนกป่าหวงห้ามออกเป็นประเภทต่างๆตามความเชื่อดังที่ได้อธิบายก่อนหน้านี้

นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังพบว่าชาวเมืองบ้านแม่สาใหม่มีคำอธิบายที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเชื่อมโยงระเบียบ ข้อปฏิบัติ ตลอดจนข้อห้ามในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เข้ากับพลังของความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติและจิตวิญญาณต่างๆ ดังนี้

1. รูปแบบที่ผ่านความเชื่อ ชาวม้งเชื่อว่าในป่า โดยเฉพาะบริเวณป่าดงซึ่งนั้นมีผีเจ้าที่อาศัยอยู่ และเป็นเจ้าของครอบครองพื้นที่ดังกล่าวอยู่ ดังนั้น หากจะเข้าไปตั้งหมู่บ้านจะต้องทำพิธีเลี้ยงผีเพื่อการบอกกล่าว กระทั่งการเข้าไปประกอบกิจกรรมเช่น การเก็บหาสมุนไพร ของป่า จะต้องทำพิธีเลี้ยงผีก่อน และเก็บของป่าต้องเป็นไปเพื่อใช้เพื่อกินเท่านั้น หากว่ามีกรเก็บหาของป่า หรือการลักลอบเข้าไปล่าสัตว์ป่าเพื่อการค้า จะเป็นการผิดต่อผีส่งผลให้มีอันเป็นไป ดังนั้น ชาวม้งจึงหลีกเลี่ยงการประกอบกิจกรรมในพื้นที่ป่าบริเวณดังกล่าว

2. รูปแบบสัญลักษณ์ที่เป็นลางบอกเหตุ ในการไปสำรวจพื้นที่เพื่อทำไร่ หากพบงูใหญ่ เสือ หมี และนกฮูกแล้ว ชาวม้งจะไม่ทำไร่บริเวณนั้น เพราะเชื่อกันว่าเป็นที่อยู่ของเจ้าป่าเจ้าเขา หากฝ่าฝืนทำไร่ในบริเวณนั้นเชื่อว่าจะส่งผลร้ายต่อตนเองและครอบครัว

นอกจากนี้แล้ว พลังของคำอธิบายขององค์ความรู้เรื่อง ไร่ย้ายที่ยังได้ทำหน้าที่ครอบคลุมถึง บทบาทการดูแลอนุรักษ์สัตว์ป่า ชาวม้งเชื่อว่าสัตว์ป่ามีสัญชาตญาณแห่งการหลบภัย ซึ่งในบริเวณป่าที่อยู่เหนือหมู่บ้านขึ้นไปอันมีต้นไม้อายุชั่วนิรันดร์และมีพืชชั้นล่างขึ้นประปรายนั้น จากคำบอกเล่าที่มีการพบสัตว์ใหญ่เช่น เสือ เก้ง และหมูป่า ซึ่งสัตว์เหล่านี้มักพบในบริเวณป่ารกเพื่อป้องกันและหลบภัย จึงชี้ให้เห็นว่าไร่ที่ถูกทิ้งไว้ในช่วงปีที่ 2 และช่วงปีที่ 3-4 ที่มีต้นไม้อายุชั่วนิรันดร์และหญ้าขึ้นรกปกคลุมจึงเป็นแหล่งหลบภัยขยายพันธุ์และแหล่งอาหารของสัตว์ป่าเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี ไร่เหล่านี้จึงเปรียบเสมือนเป็นแหล่งขยายพันธุ์เพาะเลี้ยงลูกอ่อนของสัตว์เล็กทั้งหลายอีกด้วย

นอกจากการนำเสนอ “ไร่ย้ายที่” ในฐานะองค์ความรู้พื้นบ้านของชุมชนในฐานะที่เป็นระบบการผลิตที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมแล้ว ภาพของ “ไร่ย้ายที่” ที่ชาวม้งบ้านแม่สาใหม่นำเสนอยังเป็นพื้นที่ซึ่งเต็มไปด้วยความหลากหลายของพันธุ์พืช ทั้งข้าวไร่ ผักกาดหลากหลายสายพันธุ์ที่ถูกคัดเลือกลงปลูกในไร่ ในกระแสของการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ “ไร่ย้ายที่” ของชาวม้งจึงมีนัยที่สอดคล้องกับกระแสการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอีกทางหนึ่ง การต่อสู้ยืนหยัดในเรื่ององค์ความรู้การทำไร่ย้ายที่ที่เป็นองค์ความรู้อันได้รับการถ่ายทอดจากชาวม้งรุ่นสู่รุ่น เพื่อตอกย้ำว่าเป็นสิ่งที่คงอยู่ควบคู่กับชาวม้ง ในนัยนี้กระบวนการทำให้ไร่หมุนเวียน หรือ ไร่ย้ายที่กลายเป็นไร่เลื่อนลอยของรัฐจึงไม่ใช่เพียงแค่การประทุษร้ายไปให้ชาวม้งอย่างลอยๆเท่านั้น หากแต่การบังคับใช้กฎหมายในการจับกุมคนทำไร่หมุนเวียนในข้อกล่าวหาว่าทำการบุกรุกป่า ได้สร้างแรงกดดันให้กับชาวม้งบางส่วนที่ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรที่เคยพึงพิงมาแต่อดีตได้ ส่งผลให้ชาวม้งบางส่วนต้องอพยพออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน ทั้งการเข้ามาทำงานเป็นแรงงานรับจ้างและการประกอบอาชีพค้าขายเล็กๆน้อยๆ ด้วยเหตุดังกล่าวชาวม้งบ้านแม่สาใหม่จึงได้อ้างถึงบทบาทของ “รัฐ” ในฐานะที่ได้บั่นทอนการสืบทอดภูมิปัญญาการทำไร่ย้ายที่ของชุมชนลง เนื่องจากผู้ที่ทำไร่ในปัจจุบันมีจำนวนลดลงอย่างมากเมื่อเทียบกับ

ในอดีต เห็นได้ชัดจากจำนวนไร่ที่ถูกทิ้งร้างเพราะประสบปัญหาการเข้าถึงพื้นที่ที่เคยใช้สอยมาแต่อดีต ปัจจุบันการใช้พื้นที่ดังกล่าวกลับกลายเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เนื่องจากการประกาศเขตอนุรักษ์ทับที่ทำกิน กระทั่งปัจจุบันบางครอบครัวยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ที่ยังคงขึ้นมาทำการจับกุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ทำการแผ้วถางเพื่อการเตรียมพื้นที่ในฤดูเพาะปลูก

ด้วยเหตุที่กล่าวไปในข้างต้น การนำเสนอภาพลักษณ์ของ “ไร่ย้ายที่” จึงมีลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมประดิษฐ์และมีบทบาทอย่างยิ่งในฐานะอำนาจเชิงสัญลักษณ์ เพราะเป็นการนำวิถีชีวิตของชาวม้งมาหยิบใช้ต่อสู้อย่างแหลมคมเพื่อตอบโต้การขูดเยียดข้อกล่าวหาว่าเป็นคนทำลายป่ามาเป็นคนรักป่า กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การผลิตซ้ำไร่ย้ายที่ให้คนในสังคมรับรู้เป็นการส่งเสริมให้ป่าชุมชนมีน้ำหนักมากขึ้น เพราะชาวม้งบ้านแม่สาใหม่ไม่ได้รักป่าเพียงแค่เป็นข้อกล่าวอ้างแต่มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างสัมพันธ์กันอีกด้วย

5.2 การใช้หลักการเชิงนิเวศในการสร้างอัตลักษณ์ “ม้ง”

ท่ามกลางกระแสอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วง 1-2 ทศวรรษที่ผ่านมา ชาวม้งแห่งบ้านแม่สาใหม่ได้พยายามสร้างอัตลักษณ์นักอนุรักษ์ผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องเพื่อการหักล้างภาพชาวม้งในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของระบบนิเวศ โดยการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมมาเป็นยุทธศาสตร์ในการตอบโต้ ต่อรองกับอำนาจที่เหนือกว่า การเคลื่อนไหวดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นมาจากชุมชนท้องถิ่นเอง หากแต่เป็นการตั้งใจร่วมมือกับพลังภายนอกอย่างมีเงื่อนไข กล่าวคือ จากการที่รัฐประกาศให้พื้นที่ดอยสุเทพ-ปุยเป็นเขตหวงห้ามที่ดินในปี พ.ศ. 2492 และต่อมาได้เปลี่ยนขอบเขตเดิมเป็นป่าสงวนแห่งชาติในปี พ.ศ. 2507 และเปลี่ยนเป็นอุทยานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2524 และขยายขอบเขตพื้นที่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2525 การใช้เทคนิควิทยาครอบครองพื้นที่ดังกล่าวของรัฐจึงส่งผลให้ชาวม้งบ้านแม่สาใหม่ได้ทบทวนวิถีการดำรงชีวิตใหม่เพื่อแสวงหาหลักประกันสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต

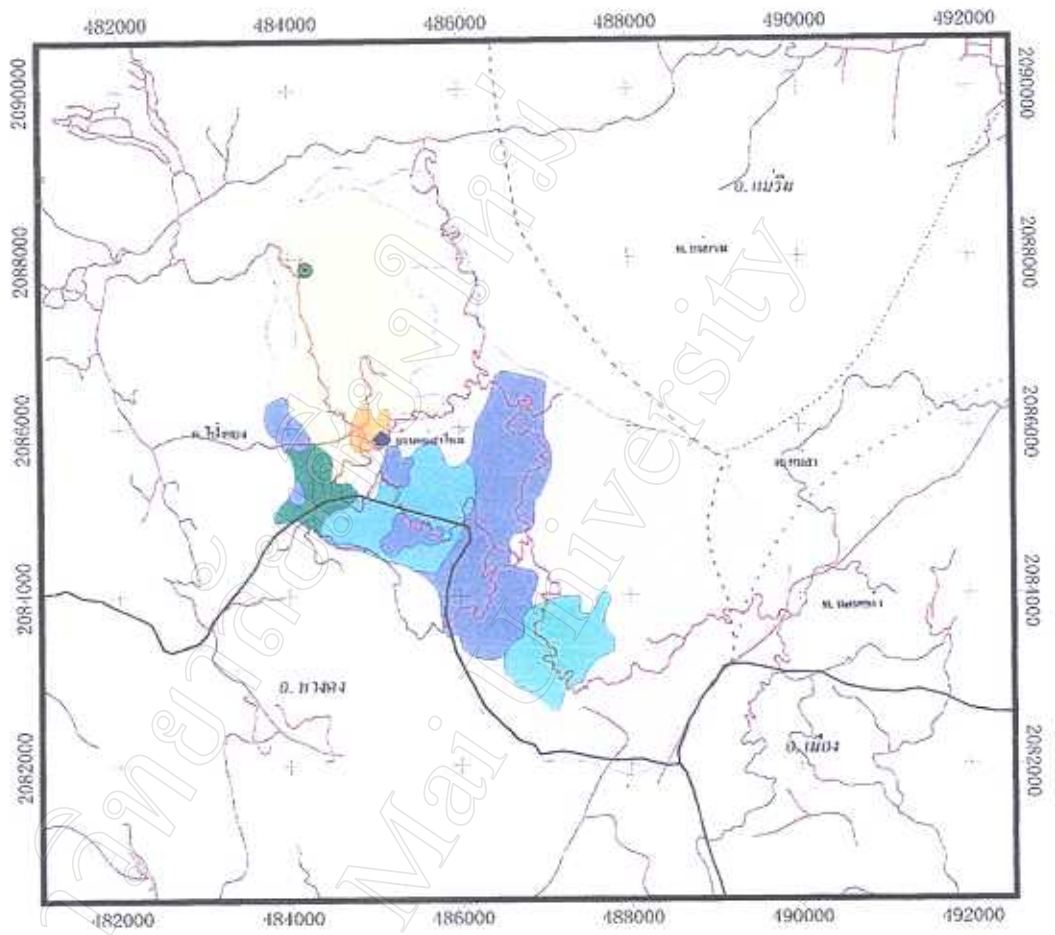
นโยบายเบื้องต้นส่งผลให้พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำเกษตรกลายเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ชุมชนจึงใช้อุดมการณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันศาสนาพุทธทำการต่อรองสิทธิชุมชนเรื่อยมาด้วยการอาศัยหลักฐานระบบชลประทานโดยพระราชดำริในหลวง และวัดในชุมชน โครงการพระธรรมจาริก รวมทั้งโรงเรียนตำรวจชายแดนซึ่งล้วนแต่เป็นสัญลักษณ์อำนาจรัฐที่เห็นชอบให้ชุมชนสามารถตั้งถิ่นฐานถาวรได้ ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถอ้างสิทธิอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์มาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่อการแย่งชิงทรัพยากรเข้มข้นขึ้น ชุมชนจึงได้ร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ เพื่อปฏิบัติการของความรู้ท้องถิ่นในรูปภูมิปัญญา แบบแผนและเป็นสถาบันการอนุรักษ์ของชุมชนท้องถิ่น

รูปธรรมที่ชัดเจนของการเคลื่อนไหวของชาวม้งบ้านแม่สาใหม่ในระดับเครือข่ายเกิดขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2540 เมื่อผู้นำชาวม้ง 14 หมู่บ้าน ได้รวมตัวกันจัดตั้ง “กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง” ขึ้นอย่างเป็นทางการเพื่อร่วมกันดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ กลุ่มเครือข่ายเกิดจากการรวมตัวของชุมชนม้งที่ประสบปัญหาาร่วมกันทางด้านการเกษตรและปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเงื่อนไขการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิกรณีการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับที่ทำกินและที่อยู่อาศัย

การนำเสนอระบบความเชื่อท้องถิ่นที่แสดงถึงภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสร้างความชอบธรรม ทั้งการนำเสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่วางอยู่องค์ความรู้ด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของชุมชนม้งผ่านการนำเสนอหลักการพื้นฐานของการจัดการป่าที่มีการจำแนกพื้นที่ป่าเป็นป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย และที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน ซึ่งพื้นที่แต่ละประเภทจะถูกใช้เพื่อดำเนินกิจกรรมของชุมชนที่แตกต่างกันไปและถูกกำกับด้วยความเชื่อจารีตของชุมชนอันเป็นที่มาของแบบแผนการจัดการทรัพยากร ปัจจุบันชาวม้งมีการจัดการและจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าไม้ ดังนี้ (ดูแผนที่ 2 ในหน้าถัดไปประกอบ)

1. ที่อยู่อาศัยประมาณ 500 ไร่
2. พื้นที่ป่า “ดงแข็ง” หรือป่าอนุรักษ์ของชุมชนจำนวน 5,000 ไร่ อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน
3. พื้นที่การปลูกเสริมสร้างป่า จำนวน 5,000 ไร่ อยู่ทางทิศใต้ ของหมู่บ้าน
4. พื้นที่ทำกิน 1,080 ไร่ อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน

แผนที่ 2 แสดงการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินและพื้นที่ป่าไม้ของบ้านแม่สาใหม่

คำอธิบายสัญลักษณ์

<ul style="list-style-type: none"> คัดหนงชุมชน หมู่บ้าน ขดระศคคณง ขดระศคคณก ดน 	<ul style="list-style-type: none"> กนที่ปออบรูกท "คดงจง" กนที่ถรปลอกสวรม สวรงนและกที่กนของชุมชน กนที่หมู่บ้าน ไมศดคสม-ไมกม หรือกงหญาศตบไมกม กนที่กนและสวณอณจ ไร่วรง-ไมศดคสม ไรหญาศตบ-ไมศดคสม 	 กิโลเมตร
--	--	------------------

อ้างอิง : แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินโครงการหลวงแม่สาใหม่ ปี พ.ศ. 2542/2543

ก่อนปี พ.ศ. 2528 ชุมชนมั่งบ้านแม่สาใหม่มีพื้นที่รอบป่าดงเชิงเพียง 100 เมตร อันเนื่องมาจากการส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ทดแทนฝิ่น ต่อมาเมื่อชุมชนถูกกดดันจากวาทกรรมการอนุรักษ์ของรัฐที่กีดกันสิทธิชุมชน ทำให้ชุมชนร่วมกันกันพื้นที่การเกษตรที่เคยใช้ทำไร่หมุนเวียนและเลี้ยงสัตว์ประมาณ 5,000 ไร่บริเวณรอบรัศมีของศาลดงเชิง จึงทำให้สามารถเพิ่มพื้นที่ป่าดงเชิง หรือ ป่าอนุรักษ์ของชุมชนได้ดังเช่นปัจจุบัน การฟื้นฟูพื้นที่ไร่และพื้นที่เลี้ยงสัตว์บางส่วนให้เป็นพื้นที่ป่าชุมชนในลักษณะศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า “ป่าดงเชิง” ในลักษณะเดียวกับป่าสะดือ หรือ ป่าปกาดเดอของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาดเดอ (ยศ 2545) จึงได้รับการตอบรับจากนักพัฒนาเอกชนเป็นอย่างมาก ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ป่าดงเชิงมีสภาพอุดมสมบูรณ์จนไม่สามารถบอกได้ว่าเคยเป็นพื้นที่ทำเกษตรมาก่อน ป่าชุมชนบ้านแม่สาใหม่จึงกลายเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นรูปธรรม (model) ของการนำเสนอภาพการจัดการทรัพยากรบนพื้นที่สูงด้วยภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนมั่งถิ่นอย่างประสิทธิภาพ เป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ดูงานเรื่องป่าชุมชนจากกลุ่มคนที่หลากหลายทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ ชนชั้นกลาง ตลอดจนจากองค์กรชุมชนต่างๆ

การนำอุดมการณ์อำนาจของความเชื่อ จารีตมาปรับใช้จัดการทรัพยากรเพื่อสร้างความชอบธรรมให้ชุมชนยังได้ถูกผลิตซ้ำในระดับชุมชนอย่างต่อเนื่อง และด้วยสาเหตุที่การปรับเปลี่ยนและนำเสนอภาพตัวแทนในลักษณะที่หลากหลายเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งอำนาจ ชุมชนมั่งบ้านแม่สาใหม่จึงได้แสวงหาพลังอำนาจหลายทางด้วยกัน นอกจากการแปรเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมภายในชุมชนแล้ว ยังได้สร้างพื้นที่ทางสังคมด้วยการร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนมั่งอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรบ้านแม่สาใหม่ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มแกนนำที่มีความคิดก้าวไกลและมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการเผยแพร่ภาพลักษณ์ใหม่ของชุมชนต่อสาธารณะ ดังเช่น “ผู้ช่วยห้วย” ที่ทำหน้าที่ตัวแทนของชุมชนดำรงตำแหน่งรองนายกสมาคมสร้างสรรค์และพัฒนาเมืองแห่งประเทศไทย (2542-2545), ประธานเครือข่ายฟื้นฟูวัฒนธรรมมั่งผ่อ (2530-2545) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมมั่ง (2540-ปัจจุบัน) อีกทั้งการที่ชุมชนได้รวมเป็นสมาชิกของเครือข่ายต่อต้านยาเสพติดและฟื้นฟูวัฒนธรรมเห็นได้ว่า การสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างเคลื่อนไหวต่อเนื่องและเป็นที่มาของการก่อตั้งกลุ่มเยาวชนบ้านแม่สาใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างมีเงื่อนไขเพื่อเป็นแกนนำรุ่นใหม่ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่และสืบทอดองค์ความรู้ชุมชน

ทั้งนี้ การปรับเปลี่ยน ต่อรองและตอบโต้ เพื่อการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านการผลิตซ้ำขององค์ความรู้ชุมชนเป็นไปใน 2 ระดับ คือ

1. การผลิตซ้ำองค์ความรู้พื้นบ้าน ในเรื่องของประวัติศาสตร์ชนเผ่า ความเป็นชาติพันธุ์

วัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของพิธีกรรมและจารีตที่เกี่ยวข้องกับการรักษาป่า

2. การเลือกรับองค์ความรู้ที่สำคัญจากภายนอกในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่เผชิญอยู่และจำเป็นต่อการเคลื่อนไหวของชุมชนและเครือข่าย เช่น กฎหมายการจัดการป่าไม้ กฎหมายรัฐธรรมนูญ การจัดการในองค์ความรู้และการจัดการป่าแบบดั้งเดิมมีลักษณะที่เป็นสถาบัน การจัดการป่า การทำแนวกันไฟ ตลอดจนการเข้าร่วมทำกิจกรรมอื่นๆที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมและการพัฒนาภาพลักษณ์ในเชิงบวก

เมื่อพิจารณาการนำเสนอภาพลักษณ์ในเชิงบวกที่ชุมชนม้งบ้านแม่สาใหม่ได้นำเสนอ เห็นได้ว่าภาพลักษณ์ดังกล่าวมีฐานที่มา บ้างก็เป็นพลิกฟื้น หยิบยกเอาทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมนำเสนอ บ้างก็เป็นการให้คำนิยาม สร้างความหมายใหม่แก่ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ ภาพลักษณ์ดังกล่าวจึงเป็นเช่นประดิษฐ์กรรมอันได้ถูกปรับใช้ภายใต้เงื่อนไขและสถานการณ์บางอย่างเพื่อสร้างอำนาจเชิงสัญลักษณ์และความชอบธรรมให้กับชุมชน ผ่านปฏิบัติการทางสังคมในรูปแบบของพิธีกรรมเชิงอนุรักษ์ระดับชุมชน อันได้แก่ 1. พิธีกรรมรักษาป่า “ดงเซ้ง” (ntoo xeeb) 2. การบวชป่า 3. การทำแนวกันไฟ ซึ่งทั้งสามปรากฏการณ์นี้เป็นความพยายามหยิบใช้และตีความจักรวาลวิทยาของม้งมาเป็นยุทธศาสตร์ในการต่อสู้และกอบกู้อัตลักษณ์ความเป็นม้งขึ้นมาแทนที่อัตลักษณ์ของความเป็นชาวเขาและคนชายขอบได้อย่างแยบยล

1. พิธีกรรมรักษาป่า “ดงเซ้ง” (ntoo xeeb)

พิธีดงเซ้งเป็นพิธีกรรมที่ชาวม้งบ้านแม่สาใหม่ให้คำอธิบายว่าได้ทำการสืบทอดกันมาช้านาน ในฐานะพิธีกรรมการรักษาป่าและถือเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ได้ถูกนำมาตีความใหม่และนำเสนอในฐานะพิธีกรรมเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างแหลมคม

ความเป็นมาของพิธีกรรมดังกล่าวนี้เริ่มจากเมื่อมีการตั้งหมู่บ้าน ชาวม้งจะพิจารณาความเหมาะสมของที่ตั้ง โดยที่ตั้งของหมู่บ้านจะมีภูเขาโอบรอบ ทั้งด้านบน-ล่าง ด้านซ้าย-ขวารวมถึงการพิจารณาความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำและป่า หลังจากพิจารณาที่ตั้งของหมู่บ้านได้แล้วชาวม้งจะกำหนดพื้นที่ “ป่าดงเซ้ง” ของหมู่บ้านขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำ โดยชาวม้งจะเลือกต้นไม้ที่มีความเด่นสง่า คือ เป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในจุดที่สูงที่สุดในพื้นที่นั้นและเป็นไม้เนื้อแข็งที่ไม่มีหนาม รูปทรงสวยงาม แผ่กิ่งก้านดี ลำต้นตรงสูง ปราศจากรอยตำหนิต่างๆ เช่น ยอดไม้หัก ลำต้นไม้เป็นโพรง กิ่งใหญ่ไม่แห้ง เป็นต้น ซึ่งในป่าดงเซ้งของบ้านแม่สาใหม่ มีต้นไม้ใหญ่ที่เป็นลักษณะพิเศษคือ ทั้งรากและกิ่งส่วนปลายยอด มีลักษณะเป็นสามแฉกอันหมายถึงทิศทางการคุ้มครองของป่าดงเซ้งที่แผ่รัศมีออกไปเป็นสามด้านและมีความมั่นคง หลังจากคัดเลือกต้นไม้ที่เหมาะสมได้แล้ว ชาวม้งจะร่วมกันประกอบพิธีดงเซ้ง (teev ntoo xeeb) ด้วยการอัญเชิญเทพสิ่งศักดิ์มาเป็นผู้คุ้มครองผืนดิน ผืนป่า

และคน ซึ่งเทพทั้งสี่องค์ประกอบไปด้วยเทพถือติ (thwv tim) ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นเทพผู้ปกป้องคุ้มครองผืนดิน และมนุษย์ เทพเจ้ามังกรถือจือ (saab seej tim tswv) เป็นเทพผู้ปกป้อง คุ้มครองรักษาพืชพรรณ และสัตว์กินพืชเป็นอาหาร เทพเจ้ามังกรถือจือติ (saab seej tswv tim) เป็นเทพผู้ปกป้อง ควบคุม ดูแลสัตว์กินเนื้อเป็นอาหาร หรือสัตว์ดุร้าย และเทพเจ้าจือเซ็งล่งเม่ (tswb xeeb loog mem) เป็นเทพผู้ปกป้อง คุ้มครองรักษาสรรพสิ่งใต้ผืนดิน

พิธี “ดงเซ็ง” ถือเป็นพิธีกรรมสำคัญในชุมชน ที่ทั้งชุมชนจะต้องไปเข้าร่วมพิธีเพื่อขอบคุณบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในระหว่างพิธีจะมีการปฏิญาณตนต่อดงเซ็งเพื่อให้ปกป้องคุ้มครองครอบครัวและชุมชน หลังจากได้ประกอบพิธี “ดงเซ็ง” แล้วชาวม้งจะถือว่าป่าดงเซ็งในบริเวณนั้นทั้งหมดเป็นเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ด้วยเหตุที่กล่าวมา พิธี “ดงเซ็ง” สำหรับชุมชนม้งบ้านแม่สาใหม่จึงได้ทำหน้าที่สร้างความสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ผ่านพลังความเชื่อเก่าแก่ที่ชุมชนได้สืบทอดและส่งผ่านต่อกันมา

ท่ามกลางบริบทของการต่อสู้กับอำนาจภายนอกเหนือสิทธิและความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากรของชุมชน พิธีกรรมเชิงอนุรักษ์จึงเป็นเช่นอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในการสร้างความชอบธรรมให้กับชุมชนในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การนำเสนอพิธีกรรมเชิงอนุรักษ์ดังกล่าวผ่านการรื้อฟื้นและตีความหมายใหม่ (re-construct/re-invent) อย่างสอดคล้องกับบริบทและเงื่อนไขสำคัญในการดำรงของชุมชนในพื้นที่อนุรักษ์จึงเป็นไปอย่างมีเงื่อนไข การผลิตซ้ำและนำเสนอองค์ความรู้ชุมชนในที่นี้จึงสะท้อนนัยของการเมืองในเรื่องอำนาจเหนือการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

2. พิธีกรรมบวชป่า

ภายหลังจากการเคลื่อนไหวกรณีชุมนุมคัดค้านแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อม และการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535-2539 บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ จนนำไปสู่ข้อตกลงกับฝ่ายการเมืองในประเด็นปัญหาการจัดการทรัพยากรทั้งการกันพื้นที่ชุมชนออกจากเขตป่าและการผลักดันให้มีกฎหมายป่าชุมชน แม้ว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 จะได้ให้สิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ในระดับพื้นที่และการแก้ปัญหาในทางปฏิบัติกลับไม่มีความคืบหน้า ในบางพื้นที่ปัญหาได้ทวีความรุนแรงลุกลามเป็นปัญหาความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ระหว่างคนต้นน้ำปลายน้ำ ขณะเดียวกันในระดับนโยบาย รัฐก็ยังเป็น ผู้กำหนดแผนพัฒนาพื้นที่สูง ดำเนินการขยายเขตป่าอนุรักษ์และใช้อำนาจในการควบคุมพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่อง

ท่ามกลางความขัดแย้งในระดับพื้นที่และการคัดค้านเองในระดับนโยบายและวิถีคิดการจัดการป่าของรัฐที่ยอมรับแต่เพียงสิทธิเชิงเดี่ยวและกีดกันสิทธิชุมชน คณะอนุกรรมการการแก้ไข ปัญหาของสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือพบว่า มีชุมชนที่ประสบปัญหาการประกาศพื้นที่ป่าไม้ของรัฐ

ประเภทต่างๆ ซ้อนทับที่อยู่อาศัย ที่การเกษตร และพื้นที่ป่าชุมชน รวมทั้งกรณีพิพาทที่ดินของรัฐด้วย เป็นจำนวนทั้งสิ้น 411 หมู่บ้าน คิดเป็น 43,544 ครัวเรือน กลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือจึงได้ทำการสรุปบทเรียนและประเมินสถานการณ์การทำงานที่ต้องทำงานในเชิงรุกและสร้างแนวร่วมกับกลุ่มทางสังคมอื่นๆ ในวงกว้างมากขึ้น กอปรกับช่วงเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะขึ้นครองราชย์ครบ 50 ปีในปี พ.ศ. 2539 ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างทำการตระเตรียม โครงการจัดกิจกรรมเพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสพิเศษนี้ ทางกลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือจึงได้นำเสนอ “โครงการบวชป่า 50 ล้านต้นในปีกาญจนาภิเษก” ขึ้นมา กิจกรรมบวชป่า 50 ล้านต้นดังกล่าวมีต้นทางอยู่ที่กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2539 และค่อยๆ กระจายไปตามพื้นที่ป่าชุมชนต่าง ๆ กว่า 100 ชุมชน

กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือที่เกิดจากการรวมกลุ่มของชุมชนม้งในจังหวัดเชียงใหม่ ที่ประกอบด้วย บ้านแม่สาใหม่ บ้านหนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่ บ้านบวกจั่น บ้านผานกอกอำเภอแม่ริม บ้านห้วยน้ำจางอำเภอสะเมิง บ้านม่อนยะ บ้านป่าไผ่ บ้านห้วยเย็น บ้านขุนวาง บ้านห้วยน้ำริน อำเภอแม่วาง และบ้านปากกล้วยอำเภอจอมทองจึงได้เข้าร่วมในโครงการดังกล่าวโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของชุมชนม้งให้เห็นคุณค่าและร่วมมือกันในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นและเพื่อเผยแพร่การดูแลรักษาป่าของชุมชนม้งให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ดี การใช้ความเชื่อพุทธศาสนากับอนุรักษ์ป่าในโครงการบวชป่านั้นไม่ใช่ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นครั้งแรกในสังคมไทย พิธีกรรมบวชป่าแต่เดิมมีขอบเขตแคบๆ ในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือในท้องถิ่นหนึ่ง หรือ บางครั้งถูกนำมาใช้ในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่งๆ กล่าวคือ ประสพการณ์ความสำเร็จในการบวชป่าจากพื้นที่ต่างๆ ทำให้การบวชป่าได้รับการผลิตซ้ำขึ้นในสถานการณ์ใหม่ๆ ทว่าความแตกต่างระหว่างปฏิบัติการบวชป่าเดิม กับการบวชป่า 50 ล้านต้นอยู่ที่เงื่อนไขเวลาในการเลือกใช้สัญลักษณ์ของสถาบันสำคัญของความเป็นชาติ ความเป็นไทยมาร้อยเชื่อมเข้ากับเงื่อนไขของพื้นที่ป่าชุมชนในระดับเครือข่ายเพื่อขยายขอบเขตของความรับรู้ ความร่วมมือให้กว้างขวางและเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การอธิบายภาพกว้างว่า การบวชป่าเป็นประติสัมพันธ์ที่ผสมผสานอุดมการณ์พุทธกับการอนุรักษ์ป่าอย่างเดียวยังไม่เห็นมิติที่ลุ่มลึกของการปรับใช้ความรู้ คติความเชื่อการช่วงชิงความหมายและตีความการบวชป่าของกลุ่มชาวม้งในบ้านแม่สาใหม่ได้ ในที่นี้ได้ทำการวิเคราะห์ใน 2 ระดับคือ 1. ระดับการสื่อสารภายในชุมชน และ 2. ระดับการสื่อสารกับสาธารณะ

1. ระดับการสื่อสารภายในชุมชน เนื่องจากพิธีกรรมบวชป่าเกิดขึ้นภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีเงื่อนไขชีวิต ประสพการณ์ ความเชื่อต่างกัน และภายในชุมชนก็ไม่ได้มีความเป็น

หนึ่งเดียวโดยเฉพาะในเรื่องการนับถือศาสนา การเลือกใช้ชีวิตบวชป่าที่แสดงนัยอุดมการณ์พุทธศาสนา มาเป็นเครื่องมือเพื่อสื่อสารกับสาธารณะจึงสามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในการตีความและนิยาม ความหมายในปฏิบัติการนี้ได้ ในกรณีของชุมชนม้งบ้านแม่สาใหม่ แม้ว่าส่วนใหญ่จะมีการนับถือ ศาสนาพุทธและถือศีลบรรพบุรุษควบคู่กัน และศาสนาคริสต์ก็ตาม เพื่อให้บรรลุยังเป้าหมายที่วางไว้ ชุมชนก็สามารถผสมผสานคุณค่าทางด้านศาสนาดังกล่าวให้สอดคล้องกับการใช้พิธีกรรมบวชป่าอันแสดง นัยของพุทธศาสนาได้อย่างไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง แม้ว่าในเบื้องต้นจะมีกลุ่มนับถือคริสตศาสนาบาง คนเคยเสนอในที่ประชุมเตรียมงานบวชป่าว่าต้องการเอาสัญลักษณ์ไม้กางเขนไปติดกับต้นไม้ร่วมกับ ผ้าเหลืองด้วย แต่ผู้นำของศาสนาคริสต์ในท้องถิ่นซึ่งสัมพันธ์อยู่กับแกนนำในการเคลื่อนไหวไม่เห็น ด้วย โดยให้เหตุผลว่าเป็นการลบหลู่พระเยซูเจ้า จึงต้องปรึกษาหารือกับบาทหลวงก่อนว่ามีความ เหมาะสมหรือไม่ หรือ การที่ด้านกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธบางคนไม่เห็นด้วยกับการนำผ้าเหลืองไป ติดต้นไม้โดยอ้างเหตุผลว่าการบวชสมควรกระทำกับมนุษย์เท่านั้น การจะมาบวชต้นไม้จึงเป็นสิ่ง ไม่เหมาะสมแต่อย่างใด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สิงหาคม 2545) อย่างไรก็ตามในที่นี้ จะเห็นได้ว่า การเลือกรับปรับใช้ (articulate) องค์ความรู้ใหม่จากภายนอกและการประยุกต์ใช้ของชุมชนม้งบ้าน แม่สาใหม่นั้นมีลักษณะที่ค่อนข้างเลื่อนไหลและมีพลวัตค่อนข้างสูง ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเงื่อนไขของ ชุมชนที่ต้องดิ้นรนเอาตัวรอดท่ามกลางบริบทการปิดล้อม (enclosure) ทั้งทางทรัพยากรและทาง วัฒนธรรม

2. ระดับการสื่อสารกับสาธารณะ ด้วยเงื่อนไขที่ต้องการนำเสนอต่อสาธารณะชนในฐานะ “ความเป็นคนม้ง” พลังของการอธิบายการบวชป่าให้สัมพันธ์ทางใดทางหนึ่งกับจารีตดั้งเดิมของ ชุมชนม้งและสอดคล้องกับเป้าหมายที่จะก่อให้เกิดความปรองดองและสัมพันธ์กันในหมู่คนม้งจึงเป็น ประเด็นสำคัญที่ชุมชนจะต้องนำเสนอให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากที่สุดภายใต้สถานการณ์ที่ต้องรวม พลังกันต่อสู้กับอำนาจภายนอก เห็นได้จาก ในวันงานที่พิธีเริ่มต้นด้วยการบรรเลงดนตรีจากปี่เขาสัตว์ เพื่อวัตถุประสงค์การสร้างตัวตนท่ามกลางกระแสสิ่งแวดล้อมนิยม ชาวม้งที่มาร่วมบวชป่าจึงได้ทำการ เตรียมการนำเสนอ “ความเป็นคนม้ง” ผ่านการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าประจำวัฒนธรรมประจำเผ่าเห็น ได้ชัดเจนจากการที่ชาวม้งจำนวนมากที่มาร่วมงานต่างสวมใส่เครื่องแต่งกายประจำเผ่า หรือ อย่างน้อย ที่สุด ก็จะสวมใส่กางเกง หรือ กระโปรงที่บ่งบอกว่าเป็น “ชาวม้ง”

ในพื้นที่บริเวณป่าที่ทำการบวชนั้นก็มีการประดับประดาทั้งธงชาติ ธงพุทธศาสนา และ สัญลักษณ์กาญจนาภิเษกซึ่งต่างแสดงพลังในเรื่องของอำนาจเชิงสัญลักษณ์

การอธิบายการบวชป่ากับสาธารณะจึงไม่ใช่เพียงแค่การผสมผสานแค่พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ อย่างตรงไปตรงมา แต่ยังมีกระบวนการในการคิดสรรเลือกใช้คติความเชื่อ ทั้งของชุมชนบนพื้นที่สูงกับ

สัญลักษณ์ของสถาบันหลักของไทย คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์มาแสดงร่วมกันอยู่ในพื้นที่งานอย่างสลับซับซ้อน

ในกรณีของชุมชนมั่งบ้านแม่สาใหม่ จึงอาจกล่าวได้ว่า วิธีคิดเชิงนิเวศอนุรักษ์ในตัวมนุษย์นั้น อยู่ลึกกว่าอุดมการณ์ความเชื่อและศาสนา การบวชป่าจึงดำเนินการได้โดยปราศจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นบนฐานอุดมการณ์ศาสนาภายในชุมชน หากวิเคราะห์ในระดับลึก ด้านหนึ่งของความขัดแย้งนั้น เดินทางมาสู่ความร่วมมือกันและสาเหตุที่คนในชุมชนมั่งเห็นด้วยกับการบวชป่าเพราะอำนาจภายนอกที่เข้ามามีแรงหนุนมากกว่าความขัดแย้งภายในที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

อย่างไรก็ตามการบวชป่าจึงถือว่าเป็นกระบวนการสะสมทุนเชิงสัญลักษณ์ที่มีพลังมากที่สุดประการหนึ่ง เพราะเป็นการนำทั้งองค์ประกอบของศาสนา นำผ้าเหลืองสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ มาปกแผ่คุ้มครองผืนป่า อุดมการณ์ทางศาสนาที่ต้องวางอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม จริยธรรมมาผูกโยงกับอุดมการณ์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นยังเป็นการถวายเป็นกุศลและความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยการถวายเป็นผืนป่าให้เป็นของพระมหากษัตริย์จากพสกนิกรที่ยากไร้ ดังนั้น ชาวมั่งจึงมีภาพลักษณ์ของคนมีศีลธรรมในการรักษาผืนป่าและเป็นพสกนิกรผู้จงรักภักดีและเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อการสูญเสียสิ่งแวดล้อม การสะสมทุนเชิงสัญลักษณ์ของการเป็นพสกนิกรที่หวงแหนแผ่นดินเพื่อถวายเป็นอัญชลีภักดีต่อพระมหากษัตริย์จึงได้กลายมาเป็นอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของการเป็นพลเมืองที่ดีและสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กว้างขึ้น

การที่ชุมชนมั่งได้เลือกนำเสนอพื้นที่บวชป่า จึงมิใช่การบังเอิญเพราะเป็นพื้นที่ที่ซ้อนทับกับขบวนการของเครือข่ายอนุรักษ์ ความเป็น “มั่ง” ในบริบทของการรณรงค์สาธารณะที่ซ้อนทับกับอำนาจของศาสนา ความเชื่อและอำนาจสถาบัน ที่ช่วยส่งเสริมให้ภาพสะท้อนของการเป็นคนอยู่ป่าเด่นชัดขึ้นในประเด็นนี้ จึงได้สะท้อนถึงความเคลื่อนไหวที่ไม่หยุดนิ่งของความรู้ท้องถิ่น พิธีกรรมบวชป่าเชิงอนุรักษ์ของชุมชนมั่งจึงเป็นอีกหนึ่งทุนทางวัฒนธรรมที่เชื่อว่าจะนำไปสู่อำนาจเชิงสัญลักษณ์

3. แนวกันไฟ

ชาวมั่งบ้านแม่สาใหม่อธิบายไฟป่าและการจัดการไฟป่าว่าเป็นการพัฒนาประเพณีการทำแนวกันไฟ ในอดีตซึ่งเคยเป็นการทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่าจะเข้าสู่ที่ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเพราะชุมชนชาวมั่งอาศัยอยู่ท่ามกลางพื้นที่ป่ามาโดยตลอด จึงจำเป็นที่จะต้องรักษาไฟไม่ให้เข้าบ้านและเรียกสวนไร่นาหรือต้นห้วยขุนน้ำ แต่ภายใต้บริบทที่อำนาจรัฐเข้ามาจัดการไฟป่าโดยผ่านกรมป่าไม้ ภาพลักษณ์ที่คนนอกคอกย้ำให้เห็นก็คือ คนมั่งคือต้นตอของการเกิดไฟป่า

ภายใต้กระแสสิ่งแวดล้อมนิยมในปัจจุบัน การรื้อฟื้นและการตีความใหม่ของการสร้างแนวกันไฟจึงน่าจะมีความหมายที่กว้างกว่าเพื่อป้องกันไฟป่าเช่นในอดีต ที่ปัจจุบัน แนวกันไฟได้กลายมาเป็น

เครื่องมือหนึ่งในการสร้างความชอบธรรมในการอยู่อาศัยและทำกินในเขตป่าเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างและนำเสนอภาพลักษณ์และตัวตนใหม่ของชาวม้งให้เป็นคนรักป่า ยุทธศาสตร์การใช้แนวกันไฟจึงเป็นการเลือกหยิบเอาองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมมาใช้ โดยการตีความและให้ความหมายใหม่ ภายใต้เหตุการณ์ที่ไฟป่าได้ลุกลามแผ่ขยายไปในหลายพื้นที่ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา ภาพลักษณ์ของชาวเขาถูกนำเสนอต่อสาธารณะว่าเป็นผู้จุดไฟเผาป่าเพื่อเตรียมพื้นที่ทำไร่ ขณะเดียวกันก็มีการพยายามสร้างภาพและนำเสนอการจัดการไฟป่าของชาวม้งว่าเป็นการจัดการไฟป่าที่ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ชิงเผาป่าเพื่อทำเป็นแนวกันไฟและปล่อยให้ไฟไหม้ตามธรรมชาติ รวมทั้ง การนำเสนอภาพการจัดการไฟป่าของชุมชนที่ร่วมกันกวาดเศษใบไม้แห้งและวัชพืชต่างๆ ให้โล่งเตียนเป็นแนวยาวตามสันเขา เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟป่าสามารถลุกลามไปยังอีกฟากหนึ่งของแนวกันไฟได้ การรวมพลังกวาดใบไม้จึงกลายเป็นการสะสมทุนทางสัญลักษณ์ที่ช่วยสร้างอัตลักษณ์ชาวม้งให้เป็นคนรักป่าโดยการรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิมของ ชุมชนมาประยุกต์ใช้และตั้งกฎระเบียบใหม่สำหรับการดูแลรักษาป่าบนพื้นฐานของความเข้าใจที่ประกอบไปด้วยความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนซึ่งมีทั้งเด็กๆ และคนหนุ่มสาวและผู้ใหญ่มาร่วมกันทำแนวกันไฟและเป็นปฏิบัติการจริงที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน

ในปี พ.ศ. 2545 ที่ผ่านมามีชุมชนม้งบ้านแม่สาใหม่ได้ทำแนวกันไฟระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร โดยเดินแนวตามสันเขาในลักษณะล้อมรอบป่าดงเชิง ป่าใช้สอยของชุมชน และป่าปลูกเฉลิมพระเกียรติฯ โดยได้ขยายพื้นที่แนวกันไฟใหม่ให้ครอบคลุมพื้นที่ปลูกป่าของหน่วยวิจัยฯ เพราะชุมชนได้รับงบประมาณสมทบค่าใช้จ่ายในการจัดการป่า โดยวางแนวกันไฟบนสันเขา เพราะนอกจากเป็นที่สิ้นสุดปลายลมยามไฟลามได้อย่างดีแล้ว ยังเป็นเขตปกครองหมู่บ้านและเขตป่าชุมชนที่จะทำให้นักท่องเที่ยวและนอกชุมชนได้รู้จักพื้นที่ป่าชุมชนอย่างชัดเจน การนำเสนอศักยภาพชุมชนในการจัดการไฟป่าจึงได้ถูกทำให้เป็นสถาบันมากขึ้น (institutionalized of local knowledge) โดยการทำแนวกันไฟของชาวม้งในปัจจุบันได้พัฒนาไปใน 2 ระดับ กล่าวคือ

1. แนวกันไฟระดับหมู่บ้าน ในที่นี้ กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้งทั้ง 26 หมู่บ้านในเขตจังหวัดเชียงใหม่มีข้อตกลงที่จะทำแนวกันไฟชุมชนครอบคลุมพื้นที่รับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้านซึ่งแรงงานทั้งหมดมาจากคนในชุมชนม้งทุกครัวเรือน

2. แนวกันไฟระดับเครือข่าย เป็นการทำแนวกันไฟมาบรรจบ หรือเชื่อมต่อกันหลายๆ หมู่บ้าน ได้แก่ เขตอินทนนท์ เขตห้วยห้อย เขตสะเมิง และเขตดอยปุยซึ่งเป็นเขตที่ประกอบไปด้วยชุมชนม้ง 5 หมู่บ้านรวมทั้งบ้านม้งแม่สาใหม่

กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้งได้มีการจัดการเฝ้าระวังไฟป่าและดับไฟป่าขึ้น ซึ่งชุมชนม้งแต่ละหมู่บ้านจะมีการจัดเวรยามเฝ้าทั้งเวลากลางวันและกลางคืนตามจุดต่างๆ ของป่าชุมชน ในระหว่างเดือน

กุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนที่เป็นช่วงระยะเวลาที่ล่อแหลมต่อการเกิดไฟฟ้า

นอกเหนือไปจากการยกระดับการจัดการไฟฟ้าของชุมชนให้มีลักษณะที่เป็นทางการ ดังที่อธิบายไปในข้างต้นแล้ว ชุมชนม้งบ้านแม่สาใหม่ยังได้ใช้มิติทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการจัดการที่เป็นรูปธรรมดังกล่าว คือ การรื้อฟื้นและผลิตซ้ำ 1. พิธีกรรม “เฟ้ แหะยะ” (fev yeem) เพื่อป้องกันไฟไหม้ป่า และ 2. พิธีกรรมสืบชะตาต้นน้ำ “เซยะ เฮ้า เดลี้” (xyeem hauv dlej)

1. พิธีกรรม “เฟ้ แหะยะ” (fev yeem) นั้นมีคำอธิบายว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวม้งในการดูแลรักษาป่าโดยการบนบานเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อปกป้องรักษาผืนป่า ให้การดำรงชีวิตอยู่ของสรรพสิ่งเป็นไปในทางที่ดีและเพื่อการคุ้มครองสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้นิยมบนสรวงเป็นระยะเวลารอบละหนึ่งปี สำหรับการบนสรวงเพื่อป้องกันไฟป่า ชาวม้งจะทำการแก้บนเมื่ออย่างเข้าสู่ฤดูฝนเพราะยากแก่การเกิดไฟป่าแล้ว ชาวม้งบ้านแม่สาใหม่ให้คำอธิบายว่าพิธีนี้มักทำควบคู่ไปกับการทำแนวกันไฟ ดังเช่นการทำแนวกันไฟเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2545 ที่ผู้ศึกษาได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ หมอผีบลาห์ต่อ แซ่ไซ่งก็ได้ทำการเฟ้แหะยะด้วยหมูจำนวนหนึ่งตัว ซึ่งพิธีกรรมเฟ้แหะยะนี้กล่าวได้ว่าเป็นปฏิบัติการเพื่ออำนาจเชิงสัญลักษณ์ในสิทธิการจัดการทรัพยากรของชาวม้งแห่งบ้านแม่สาใหม่

2. พิธีกรรม “เซยะ เฮ้า เดลี้” (xyeem hauv dlej) ถือเป็นพิธีกรรมขอคุณพระแม่ธรณีและขอคุณผีขุนน้ำ แม้ว่าในปัจจุบัน จะมีการใช้ท่อน้ำพลาสติกแทนลำไม้ไผ่ หรือ การตักน้ำใช้จากลำห้วย เช่น ในอดีตแล้วก็ตาม ชาวม้งบ้านแม่สาใหม่ยังคงยึดถือปฏิบัติเพื่อการสืบชะตาต้นน้ำ พิธีกรรมนี้มีคำอธิบายว่าเป็นการร้องขอให้เทพผู้คุ้มครองต้นน้ำลำธาร ตลอดจนเทพผู้คุ้มครองป่าไม้ผืนบริเวณต้นน้ำของหมู่บ้าน ให้ดูแลคุ้มครองต้นน้ำป่าไม้ไม่ให้แห้ง หรือ เกิดไฟป่าลุกลามเข้าสู่ป่าไม้บริเวณต้นน้ำ

พิธีกรรม “เซยะ เฮ้า เดลี้” นี้จะกระทำเมื่อมีการใช้น้ำจากขุนตาน้ำ หรือ เมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่ คือ เวลาเที่ยงคืนของวันขึ้นหนึ่งค่ำเดือนหนึ่ง ชาวม้งบ้านแม่สาใหม่มักประกอบพิธีกรรมนี้เพื่อแสดงความขอคุณต่อลำน้ำแม่สาน้อยที่ไหลผ่านหมู่บ้าน

สำหรับชาวม้งบ้านแม่สาใหม่ พิธีกรรมทั้งสองที่กล่าวไปจึงทำหน้าที่ผลิตซ้ำความทรงจำย้ำเตือนให้ชาวม้งรับรู้ถึงหน้าที่ของคณาจารย์ที่ต้องให้ความเคารพ ถ่อมตนและกตัญญูต่อสรรพสิ่งที่ได้ให้ชีวิต ได้พึ่งพิงทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้ ภายหลังจากที่ชุมชนได้ประสบความสำเร็จในการจัดการป่าดงเข่ง ทุกๆปีของวันทำแนวกันไฟรอบผืนป่าดงเข่ง ชุมชนจะเชิญตัวแทนจากภาครัฐทั้งนายอำเภอ เจ้าหน้าที่จากหน่วยจัดการต้นน้ำ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติรวมถึงส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และเจ้าหน้าที่โครงการวิจัยภายในชุมชนเข้าร่วมสังเกตการณ์เพื่อเป็นพยานต่อการจัดการทรัพยากร โดยสถาบันชุมชน ซึ่งกล่าวได้ว่านอกเหนือจากปฏิบัติการในลักษณะการต่อต้าน คอบได้ต่างๆแล้ว ชุมชนยังมียุทธวิธีการเคลื่อนไหวในลักษณะที่แสวงหาทางเลือกในการจัดการทรัพยากรร่วมกับ

หน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนอื่นๆ รวมทั้งสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและเพื่อเผยแพร่ภาพลักษณ์ที่ดีด้านจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติอีกด้วย

เห็นได้ว่าชุมชนมั่งบ้านแม่สาใหม่มีการเลือกหยิบเอาองค์ประกอบทางวัฒนธรรมดั้งเดิมมาผลิตซ้ำเพื่อการรับใช้วัตถุประสงค์ของการนำเสนอตัวตนใหม่ของคนมั่งที่มีทุนทางวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมได้อย่างแหลมคมและสอดคล้องกับกระแสการให้คุณค่าวัฒนธรรมชุมชนผ่านชุดภาคปฏิบัติการดังกล่าวที่แปรเป็นอำนาจเชิงสัญลักษณ์แก่ชุมชนในการต่อสู้และเคลื่อนไหวในบริบทของการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม (environmental politics)

5.3 การเปิดพื้นที่ผ่านการใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่

จากการที่ชาวมั่งบ้านแม่สาใหม่ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ความขัดแย้งกับคนนอกที่เข้ามาในชุมชน หรือความขัดแย้งกับอำนาจรัฐ ชาวมั่งบ้านแม่สาใหม่ได้ทำการสร้างตัวตนใหม่ผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในที่นี้คือการนำเสนอแผนที่ของชุมชนมั่งที่นำแผนที่การกระจายของชุมชนชาวเขาและการกระจายตัวของทรัพยากรป่าไม้เพื่อแสดงให้เห็นภายนอกเห็นพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ และยังเป็นการสร้างเชื่อมั่นในให้กับชุมชนมั่งว่าสามารถรักษาป่าได้จริง ชาวมั่งบ้านแม่สาใหม่ได้สร้างแบบแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยปรับประยุกต์ความเชื่อและจารีตประเพณีดั้งเดิมให้เป็นกฎระเบียบที่เป็นรูปธรรมและถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อแสดงให้เห็นสังคมทั่วไปได้เข้าใจระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางพื้นฐานในการพัฒนาแบบแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญ 3 ประการสำคัญคือ (1) ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบในการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (2) ร่วมกันแบ่งสรรพื้นที่ภายในชุมชนให้ชัดเจน โดยจำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ออกเป็นที่อยู่อาศัย แบ่งเป็นที่ทำกิน ป่าใช้สอย และป่าอนุรักษ์ และ (3) ร่วมกันเลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ควบคุมการจัดการทรัพยากรให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ร่วมกันกำหนดขึ้นมา

นอกจากการนำเสนอแนวทางที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ชุมชนมั่งบ้านแม่สาใหม่ยังได้ปรับใช้แผนที่ทางทหารอัตราส่วน 1:50,000 ซึ่งเป็นเครื่องมือที่รัฐใช้ควบคุมทรัพยากรธรรมชาติและควบคุมการใช้ทรัพยากรบนที่สูงและจำกัดรูปแบบการเกษตร มาสร้างความหมายใหม่ให้กลายเป็นเครื่องมือที่ชุมชนใช้ในการอธิบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเองโดยการลากเส้นขอบเขตของชุมชนลงไปบนแผนที่ ระบายสีเพื่อกำหนดประเภทพื้นที่ตามการใช้ประโยชน์ของชุมชน ซึ่งเป็นความร่วมมือกันในระดับหมู่บ้านทั้งหมด 26 หมู่บ้านสมาชิกเครือข่ายสิ่งแวดล้อมมั่งในจังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่น่าสนใจในการทำแผนที่ขอบเขตหมู่บ้านและประเภทการจัดการใช้ทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ นั่นคือ ชาวหมู่บ้านแม่สาใหม่จะบรรยายละเอียดเพิ่มเติมขึ้นจากเดิมที่หน่วยงานรัฐได้ทำไว้ อาทิ การใช้ประโยชน์และจัดสรรพื้นที่ในมิติประวัติศาสตร์ การกระจายตัวของพรรณไม้แต่ละชนิด อันสะท้อนองค์ความรู้ในระบบนิเวศท้องถิ่นที่ละเอียดลึกซึ้ง การปรับใช้แผนที่เพื่อต่อสู้กับอำนาจความรู้ในการจัดการและกีดกันคนออกจากป่าของรัฐ ถือเป็นปฏิบัติการที่ทำทลายและรื้อวาทกรรมเกี่ยวกับ ชาวเขาทำลายป่า (deconstruct-reconstruct reality) ตลอดจนการบรรยายละเอียดของประวัติศาสตร์บอกเล่า (memory-story telling) และองค์ความรู้พื้นบ้าน ตลอดจนพัฒนาการของหมู่บ้าน ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องของหมู่บ้านซึ่งล้วนมีความสัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งสิ้น

นอกจากแผนที่แล้วยังมีการทำแบบจำลองภูมิประเทศ (model) เป็นสื่อสามมิติที่แสดงตำแหน่งแห่งที่ของชุมชน และการจัดสรรการใช้พื้นที่ของชาวบ้านอีกด้วย แผนที่และแบบจำลองภูมิประเทศกลายเป็นเครื่องมือของผู้นำชาวม้งและกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรบ้านแม่สาใหม่ในการอธิบายระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนต่อคนภายนอก และเป็นเครื่องมือสำคัญของชาวบ้านในการแสดงศักยภาพการจัดการทรัพยากรที่ช่วยเพิ่มพื้นที่ทางการเมืองและการสื่อสารกับสาธารณะของชาวบ้าน แผนที่และโมเดลได้ถูกใช้จัดแสดงร่วมกับกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ ของชุมชน เช่น กิจกรรมการบวชป่า การทำแนวกันไฟ เทคโนโลยีการทำแผนที่และโมเดลที่ใช้กันอยู่ในกลุ่มเครือข่ายลุ่มน้ำต่างๆ จึงเป็นผลของการเรียนรู้ระหว่างชุมชนชาวบ้านที่ประสบปัญหาาร่วมกัน และในปัจจุบันแผนที่นับเป็นสัญลักษณ์ประการหนึ่งที่แสดงความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละชุมชน

อย่างไรก็ดี แม้ว่าแผนที่ที่ชาวม้งทำขึ้นจะบรรจุความรู้ความทรงจำ (memory-story telling) และพื้นที่การจัดการทรัพยากร แต่ก็ยังไม่สามารถอธิบายองค์ความรู้และแบบแผนการจัดการทรัพยากรของชาวบ้านที่มีความซับซ้อนได้ทั้งหมด ข้อจำกัดของการใช้เทคโนโลยี จึงอาจนำไปสู่คำถามที่ว่า การทำแผนที่ได้ลดทอนความซับซ้อนขององค์ความรู้ในชุมชนหรือไม่เป็นการลดทอนคุณค่าของระบบความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมมาอยู่เพียงในกรอบเครื่องมือเท่านั้นหรือไม่

อย่างไรก็ตาม ยุทธวิธีเช่นนี้ทำให้ชุมชนม้งบ้านแม่สาใหม่และความเป็นม้งในภาพลักษณ์เชิงบวกได้เป็นที่รับรู้ในวงกว้างขึ้น และกลายเป็นที่ยอมรับในกระแสดังกล่าวของอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ ขณะเดียวกันความเป็นม้งและความเป็นชุมชนอนุรักษ์ก็มักปรากฏขึ้นในแผนที่การจัดการทรัพยากรของหน่วยงานราชการและหน่วยงานพัฒนาเอกชนที่สนใจด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนงานวิชาการทั้งภายในและต่างประเทศ ชุมชนม้งและองค์ความรู้การจัดการป่าจึงได้กลายเป็นที่รับรู้ในระดับกว้าง

ดังนั้น แผนที่และโมเดลของชาวเมืองบ้านแม่สาใหม่จึงอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งอิงอยู่บนวิธีการหาความจริงบนฐานวิทยาศาสตร์ให้คนภายนอกเข้ามาสนใจที่จะเรียนรู้ว่าคนเมืองอยู่กับป่าได้อย่างไร มีระบบคิดและความรู้ที่ใช้ในการจัดการป่าเป็นอย่างไร อาจกล่าวได้ว่าทั้งสองสิ่งเป็นเสมือนสะพานที่เชื่อมให้คนภายนอกให้เข้ามาเรียนรู้ในระบบการจัดการป่าของเมืองมากขึ้นด้วยการใช้อำนาจของความรู้สมัยใหม่ที่นำเชื่อถือ โดยการนำตัวข้อมูล สถิติ และแผนที่ด้าน (counter mapping) โดยเฉพาะการปรับใช้แผนที่ของรัฐมาเป็นเครื่องมือในการนำเสนอภาพเมืองที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน

ภายใต้แนวความคิดการพัฒนาบนที่สูงได้สร้างภาพ “ชาวเขาผู้ทำลาย” ขึ้นมา ไม่ว่าจะป็นปัญหาหาเสพติดและปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ แต่ในปัจจุบันท่ามกลางการเคลื่อนไหวและกระแสการให้ความสำคัญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับโลกทำให้เสียงของ “คนไร้เสียง” ได้เปล่งออกในสังคมไทยมากขึ้น เช่นเดียวกันที่ความเป็นคนเมืองก็ได้เปิดพื้นที่ผ่านการเคลื่อนไหวสู่การรับรู้ของสาธารณะ อาทิ การพยายามนำเสนอภาพลักษณ์ของเมืองในลักษณะของ “คนป่าที่มีความศิวิไลซ์” (noble savage) ซึ่งมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่างกับคนในเมือง

ภาพลักษณ์เช่นนี้ได้ถูกผลิตขึ้นมาในช่วงที่กระแสนิยมเข้ามาบูรณาการชุมชนบนพื้นที่สูงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีความพยายามสร้างภาพด้านบวกของเมืองให้เป็นที่รับรู้แก่สาธารณะ เห็นได้จากความพยายามในการรื้อฟื้นการเล่าตำนานอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมขึ้นในหมู่บ้านด้วยรูปแบบของงานวิจัยทางวิชาการที่ได้รวบรวมและอธิบายความหมายเป็นภาษาไทยภาคกลาง อาทิ โครงการวิจัยกระบวนการเรียนรู้โดยใช้นิทานชุมชนเป็นสื่อกลางชุมชน หรือ งานศึกษาของประสิทธิ์ (2537) เกี่ยวกับสุภชาติคำสอนเมือง เป็นต้น

อีกกระแสหนึ่ง พบว่ามีความพยายามเคลื่อนไหวณรงค์ผ่านสื่อต่างๆ ให้ภาพของชุมชนปรากฏในฐานะชาวบ้านอนุรักษ์ การนำเสนอเช่นนี้ไม่เพียงแต่นำเสนอภาพของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของชาวเมืองเท่านั้น แต่ได้สร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่สอดคล้องกับกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในการยืนยันวิถีชีวิต วิถีคิด ระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม และมีการผลิตซ้ำและต่อยอดคุณค่าดังกล่าวผ่านงานเขียน โดยเฉพาะการแสวงหากลุ่มแนวร่วมจากกลุ่มนักวิชาการมหาวิทยาลัย นักสิ่งแวดล้อมนิยมกระแสวัฒนธรรมชุมชนรวมถึงการนำเสนอพื้นที่หมู่บ้านแม่สาใหม่ในฐานะพื้นที่ดูงาน

ในที่นี้ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การนำเสนอภาพ “ความเป็นเมือง” ในเชิงบวกนั้นเป็นกลยุทธ์ในการเปิดพื้นที่ทางสังคมและเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร การนำเสนอและนิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์รูปแบบใหม่ของชุมชนเมืองบ้านแม่สาใหม่ ก็คือ กลไกสำคัญในการต่อสู้

ของชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีแนวทางการเคลื่อนไหวหลัก คือ

1. กระบวนการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ : จากไร่เลื่อนลอยสู่ไร่ย้ายที่ เป็นการยืนยันการมีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติที่นำมาสู่ความยั่งยืนของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม
2. การใช้หลักการเชิงนิเวศในการสร้างอัตลักษณ์ม้ง เป็นการหยิบจักรวาลวิทยาของม้งนำมาตีความใหม่เพื่อสร้างคนม้งให้กลายเป็นคนรักป่า
3. การเปิดพื้นที่ผ่านเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ในการอธิบายองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรของม้งเพื่อต่อต้านกับชุดความรู้จัดการป่าไม้แบบวิทยาศาสตร์ อันเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยทำให้อัตลักษณ์ของม้ง ได้รับการเผยแพร่ทั้งในด้านการสร้างภาพม้งในฐานะที่มีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับคนในเมืองและการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นนักอนุรักษ์ที่สามารถดูแลป่าให้อยู่รอดได้ มิใช่ชาวเขาที่ทำลายป่าอีกต่อไป